

TREBALL MONOGRÀFIC

Crec que això és una mica estrany

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat d'Educació

Carles Juaní Moragas, Laura Sayavera Basón

i Laura Torres López

Art i Cultura

Educació Social 22/23

Índex

1. Introducció	3
2. Marc teòric	4
3. Estat de la qüestió	8
4. Metodologia del treball	12
5. Actuacions d'èxit o fracàs	14
6. Potencialitats i límits	20
7. Conclusions	22
8. Reflexions personals i valoracions	25
9. Bibliografia	28
10. Annexos	30
10.1. Taula projecte Tàndem - participants escola Ramon Llull.	30
10.2. Fotografies sessió Fabra i Coats (9 de maig de 2023)	30
10.3. Fotografies dia de la mostra final Fabra i Coats	32
10.4. Infografia Cafè del Món	34
10.5. Cafè del Món-resultats	35
10.6. Transcripció de l'entrevista a Lorena Madurga i Esther Blázquez	35

1. Introducció

El present treball posa el focus en el projecte Creadors En Residència, que introdueix la creació contemporània als centres públics d'educació secundària de la ciutat de Barcelona a través del contacte directe i continuat d'un creador amb els estudiants. El programa, ideat en col·laboració amb l'Associació A Bao A Qu, es desenvolupa de la mà de l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) i el Consorci d'Educació de Barcelona. La Central del Circ –que és un espai de creació– hi participa des de l'edició 2017-2018 com a agent de mediació entre les escoles i els artistes, acompanyant els creadors, els docents i també els adolescents durant tot el procés. La proposta concreta que es fa als artistes és que creïn una obra conjuntament amb estudiants d'Educació Secundària Obligatòria (ESO). El projecte, doncs, es du a terme sota el paraigua de la creació comunitària, la qual cosa vol dir que els artistes comparteixen els seus processos de creació amb grups diversos amb la intenció de col·lectivitzar-los.

Els creadors intervenen en diferents instituts desenvolupant una nova obra ideada per dur-la a terme conjuntament amb els estudiants, que participen en la seva concepció i realització durant tot el curs i dins l'horari lectiu. D'aquesta manera, l'art i l'educació entren en contacte directe a través d'un projecte que se sustenta en els elements artístics, la participació, el diàleg, la reflexió i l'anàlisi. Tot plegat, amb la finalitat de contribuir a minimitzar les desigualtats entre infants i joves tant pel que fa a la participació en activitats culturals com a la pràctica i producció artística i cultural. En aquest sentit, En Residència pretén que els estudiants puguin descobrir els processos inherents a la creació d'una obra i reflexionar sobre l'art des de la pròpia experiència, a banda de promoure i generar contextos que estimulin la innovació i la creativitat artístiques. El projecte, a més, vol afavorir que els instituts esdevinguin de manera activa espais per a la cultura, l'art i el pensament, obrint la porta a la creativitat, l'experimentació i la innovació artístiques (La Central del Circ, 2022).

Durant aquest curs, l'àrea de mediació de La Central del Circ ha fet l'acompanyament del procés de creació que s'ha dut a terme –en el marc d'una assignatura optativa– a l'Institut Martí Pous, situat al recinte Fabra i Coats del barri barceloní de Sant Andreu. Allà, la companyia Gatillo Culón, que està formada per Lorena Madurga –cantant i ballarina– i Oriol Borràs –artista de circ, músic i físic–, ha treballat amb una desena d'estudiants de tercer

d'ESO i junts han creat l'obra *Crec que això és una mica estrany*, que tracta sobre les pors i els conflictes interns.

Una de les raons per les quals s'ha escollit aquest programa és que es porta a terme dins d'un context educatiu formal i cap membre del grup havia analitzat un projecte d'aquestes característiques. Cal tenir en compte que la pràctica artística en arts escèniques és una realitat pràcticament absent en el sistema educatiu català en les etapes obligatòries, com a mínim de manera generalitzada. En aquest sentit, resultava interessant veure més de prop l'agència que poden tenir els centres educatius com a generadors de creacions i la dimensió educadora dels espais de creació. El grup coneixia projectes educatius de circ social i es va considerar que podia ser enriquidor posar el focus en un programa que entén el treball comunitari des de la creació i que posa al centre la pràctica artística, impulsant iniciatives transformadores des de i envers el circ contemporani. En definitiva, es va considerar interessant estudiar la incorporació de les arts en el món escolar i com poden esdevenir una eina per a la pràctica professional de l'educació social, posant el focus en un procés de creació artística i en tot allò que passa al seu voltant.

A partir d'aquí, i al llarg de les següents pàgines, s'aprofundeix en la vinculació que té l'educació social amb l'art i la cultura i, més concretament, amb el llenguatge artístic sobre el qual pivota el programa En Residència. El lector trobarà també una comparativa amb un altre projecte relacionat amb la temàtica treballada –Escoles Tàndem– i les conclusions de la recerca que s'ha dut a terme a través del present treball.

2. Marc teòric

La filòsofa Marina Garcés (CCCB, 2018) defineix la cultura com aquella activitat mitjançant la qual es dona sentit i s'elabora la distància entre els éssers humans i l'entorn, és a dir, que proporciona els recursos a través dels quals els individus aprenen a relacionar-se amb ells mateixos, amb els altres i amb el món que els envolta. Des d'aquest punt de vista, doncs, la cultura no és un producte del qual es pugui gaudir, o no, segons les eleccions individuals de cadascú. Es tracta d'una necessitat de primer ordre i, segons Garcés, és tan important com l'aire que respirem, és a dir, com totes aquelles activitats que fan la vida possible.

Garcés entén la cultura com a bé comú i, tot i advertir que pot ser la perfecta aliada del poder quan reproduceix relacions de domini, posa el focus en aquella faceta de la cultura que permet eixamplar els límits d'allò que som i podem arribar a ser. “Allà s’expressen tot el que serien formes de resistència i d’emancipació i això es pot fer des de moltes instàncies, ja sigui com a artista independent, com a moviment anònim i espontani de carrer, des d’una escola pública o des d’una institució cultural”, afirma (CCCB, 2018).

Seguint la línia de Garcés, Inés Crosas (2018) afirma que “la cultura són les ‘ulleres’ a través de les quals observem el món que ens envolta”. Segons la Comissió Europea (2016), més enllà d’abastar el món de les arts, la cultura engloba el conjunt de qualitats espirituals, materials, intel·lectuals i emocionals que caracteritzen una societat o grup. Per tant, juga un paper fonamental en la construcció dels significats i identitats de les persones, i en l’establiment de les pràctiques socials i formes de poder que regeixen les societats (Giroux citat a Crosas, 2018).

Ander-Egg (citat a Monclús, 2018) va més enllà i distingeix entre el que ell anomena la cultura cultural i la cultura constructiva. La cultura cultural engloba aquelles formes de ser, hàbits i maneres de pensar heretades en funció del grup social en què les persones s’han socialitzat. És quelcom, per tant, que tothom té com a ésser humà, un patrimoni heretat i una possessió tant individual com col·lectiva. Fa referència a una cultura ancorada en el passat, en les tradicions que es comparteixen amb el grup humà o comunitat. La cultura constructiva és aquesta cultura cultural, però projectada cap al futur. És un patrimoni que es va creant entre tots i són també les formes de ser, hàbits i maneres de pensar que es projecten cap al futur. Òbviament, l’origen d’aquesta projecció està en allò que s’és i s’ha heretat com a membre d’un grup humà, però no com a quelcom estàtic, sinó com un objecte de transformació. Com a educadores socials, doncs, hauríem de partir d’aquesta concepció de cultura constructiva, ja que hem de treballar perquè les persones siguin un element actiu en la construcció i reconstrucció de la pròpia cultura.

Monclús (2018) hi afegix que, si bé la cultura és un univers simbòlic i de significats compartit per una comunitat i un grup humà, també és un sector de l’activitat humana centrat específicament en la manipulació i ús de símbols que es nodreix d’aquest univers simbòlic i el transforma. Assumir aquest doble vessant del significat de cultura té repercussions sobre la tasca de les educadores socials, ja que l’acció estarà orientada a aconseguir que les persones participin activament en la reconceptualització i transformació de la cultura, com també a

l'organització i promoció d'activitats culturals i artístiques. La reconstrucció de l'univers simbòlic col·lectiu partirà de la recuperació de la identitat cultural de la comunitat en què es treballa per reconceptualitzar-la i reconstruir-la des de la realitat actual i projectar-la cap al futur. Pel que fa a les activitats culturals i artístiques, com a professionals caldrà afavorir que aquestes arribin a tota la comunitat. Això, utilitzant les paraules de Monclús (2018), implica no només l'organització i la producció d'actes culturals i artístics, sinó un conjunt d'accions que permetin bastir de ferramentes intel·lectuals al públic per poder dialogar amb les obres i possibilitar que una majoria de la població no se senti exclosa de determinades manifestacions artístiques. També vol dir possibilitar que les persones creïn o participin de manera activa en activitats culturals com un mitjà per millorar la seva qualitat de vida.

Tot plegat condueix a parlar del dret a l'accés i a la participació en la cultura –reconegut, entre d'altres, a la Declaració Universal dels Drets Humans i a la Constitució Espanyola– i, per tant, de democratització i democràcia cultural (Soler, 2011). La democratització cultural va lligada, directament, a la idea de difusió de la cultura (l'elitista i dominant). Pretén fer accessible a tothom el patrimoni cultural existent i oferir a tota la població la possibilitat de conèixer i gaudir dels béns culturals. De fet, tal com queda recollit en els documents professionalitzadors (ASEDES, 2007), les educadores socials tenim l'encàrrec de generar contextos educatius que possibilitin la promoció cultural i social dels subjectes, entesa com l'obertura a noves possibilitats d'adquisició de béns culturals, que ampliïn les perspectives educatives, laborals, d'oci i de participació social. Ara bé, el dret a la cultura no es pot entendre només com a dret a l'accés a la cultura. Aquí entra en joc la democràcia cultural, que vol proporcionar els instruments necessaris perquè els propis individus o col·lectius puguin participar activament i desenvolupar la seva pròpia vida cultural (Soler, 2011). Es tracta que el ciutadà sigui el protagonista, el participant, i no només l'espectador. Són dos conceptes, per tant, que cal veure com a complementaris i reforçadors l'un de l'altre. Perquè hi hagi una autèntica democràcia cultural és necessari afavorir la difusió cultural, però la democratització cultural tampoc té sentit si no hi ha una renovació dels béns d'aquesta cultura per part del major nombre possible de persones.

Si s'assumeix que l'educació ha d'afavorir el ple desenvolupament de la personalitat humana, la cultura, i específicament les arts, han de ser un element imprescindible i irrenunciable de l'educació de les persones. Alcántara (2015) explica que, popularment, el concepte d'art ha estat directament lligat a un univers ric i variat percebut com a allunyat d'allò quotidià. Com

un món a part on l'accés queda limitat a uns pocs escollits i al qual, de manera predominant, se li ha assignat una funció estètica. Des de fa uns anys, però, està tenint un nou rol, més centrat en el procés artístic que en la idea d'obra acabada. Des d'aquesta perspectiva, l'art té una capacitat transformadora de la persona i la comunitat.

El desenvolupament de la varietat de llenguatges artístics i la seva evolució permeten parlar de diferents maneres d'entendre l'art i l'artista, que es concreten en tres grups principals. Es tracta de l'art erudit o elitista, l'art de masses i l'art popular, que es barregen entre ells de manera suau. En aquest cas, es posarà el focus en l'art popular, que està íntimament relacionat amb un context social i cultural específic i amb la comunitat en què es desenvolupa. Aquí l'artista no destaca tant per la seva originalitat o genialitat, sinó que es defineix per la creació d'un producte artístic rellevant per a la comunitat a la qual va dirigida, és a dir, expressa artísticament una idea col·lectiva. La funció social de l'art adquireix importància, ja que podria afavorir accions per canviar les situacions descrites simbòlicament per l'artista. La capacitat creativa, doncs, pertany a una comunitat, a un grup amb visions i talents diferents que comparteixen el mateix context social, en el qual tenen les mateixes riqueses i mancances (Alcántara, 2015).

El llenguatge artístic, doncs, sembla el més adequat per facilitar i promoure l'apoderament en comparació amb d'altres perquè, en paraules de Francesca Friggeri (citada a Alcántara, 2015), permet desenvolupar conceptes clau com ara la creativitat, la democràcia, la transformació, la identitat i la pertinença. Més enllà de treballar amb les habilitats individuals, l'art ofereix una estructura en la qual es difuminen les diferències socioeconòmiques i culturals i es rescaten valors com ara el treball en equip, la solidaritat i el suport mutu, que després poden extrapolar-se a la vida quotidiana. Permet també repensar el món i dóna eines a l'ésser humà perquè la societat no es quedi encallada i es busquin altres maneres de fer i avançar. En aquest sentit, com explica Crosas (2018), l'educació artística permet alterar els punts de vista dels éssers humans, les seves maneres de veure el món, de reflexionar, de compartir i de generar experiències. L'art, a més, ajuda a enfortir el lloc en el grup i el sentiment de pertinença, a partir del desig d'experimentar junts a través d'un llenguatge artístic comú per a la consecució d'un objectiu compartit.

Com a educadores socials, doncs, parlarem d'educar a través de l'art. Com explica Pérez (2002), es tracta d'utilitzar les arts en les estratègies educatives que es proposen per intentar assolir fites supraeducatives no exclusivament tècniques, que tenen a veure sobretot amb una

millora de la qualitat de vida de les persones. L'art, doncs, esdevé aquí contingut, mitjà i fi per satisfer les necessitats associades a la vida personal dels éssers humans, més que no pas els seus interessos tècnics. Dit d'una altra manera, les arts són part dels recursos i els mitjans que l'educació emprà i, més enllà de les seves funcions estètiques, allò que interessa des d'aquest punt de vista és la capacitat que tenen per despertar la sensibilitat de les persones, fomentar el creixement personal, desenvolupar la capacitat crítica, augmentar l'autoestima o adquirir habilitats tècniques en l'art que cadascú treballa i que li agrada.

És evident, doncs, que l'art i la cultura poden contribuir al desenvolupament de les persones, grups, comunitats i societats. Com afirma Alcántara (2015), determinats llenguatges, com ara la música, la dansa, el teatre o el circ, permeten que diferents persones, amb diferents capacitats, puguin participar simultàniament fent coses diferents per assolir un resultat estètic i un procés col·lectiu i transformador.

3. Estat de la qüestió

El projecte En residència consta de tres moments clau. El primer és l'aterratge de tots els participants –estudiants, docents, creadors i mediadors– en el context de cada residència, en aquest cas l'Institut Martí Pous. Les primeres sessions es dediquen a la coneixença mútua dels participants i a la creació de vincles entre els estudiants i els artistes per poder crear un clima de confiança i de cohesió grupal. Cal tenir en compte que es treballa en el marc d'una assignatura optativa i això vol dir que els adolescents no es coneixen en profunditat perquè van a classes diferents. En aquest moment, també comença la definició del projecte a desenvolupar i la conceptualització del procés que es durà a terme. El 9 de maig es va tenir l'oportunitat d'assistir a una de les sessions setmanals del projecte i el grup va poder conversar amb l'artista Lorena Madurga i amb la responsable de mediació comunitària de La Central del Circ, Esther Blázquez. En el cas de l'Institut Martí Pous, com va explicar Madurga¹, en un principi es va intentar treballar a partir d'allò que podia agradar els joves, però va ser complicat. “Vam donar-li la volta per mirar de treballar sobre allò que els molestava i els generava conflicte i això va funcionar millor i ens va permetre accedir i connectar una mica més amb ells”, afirma l'artista.

---

¹ La transcripció de l'entrevista realitzada a Lorena Madurga i Esther Blázquez es pot consultar als annexos.

Un cop es va començar a concretar el procés de creació, es va fer una sessió de contaminació orientada a compartir l'estat de la residència amb l'equip docent de l'institut, que va poder posar-se durant una estona en la pell dels estudiants. A mesura que el projecte va anar avançant, els joves van començar els assajos fins arribar a la mostra final de la seva obra, que es va representar davant del públic el passat 6 de juny a la Fàbrica de Creació Fabra i Coats.

En el marc del projecte, els participants també han fet descobertes d'obres de circ i de dansa. En primer lloc, van anar a veure l'espectacle de circ faM, a l'Ateneu Popular Nou Barris. Més endavant, van visitar La Caldera, un centre de creació de dansa, i van veure una obra de l'actriu i creadora Rosa Romero. Ella utilitza l'art de la dansa com a forma d'expressió i de lluita contra la gordofòbia i l'estigma al voltant dels cossos, posant damunt la taula els trastorns de conducta alimentària i reivindicant l'estima personal i els cossos naturals. Blázquez explica que l'espectacle va deixar impactats els adolescents. “La importància d'haver participat en un projecte com aquest és que ells han incorporat tot el que té a veure amb un procés creatiu [l'esforç i el treball que suposa crear una peça artística des de zero] i això, quan després vas com a públic a una obra, facilita que puguis comprendre què està passant allà, què hi ha darrere i fer-te preguntes”, comenta.

Fotografia 1. Publicació d'Instagram de Rosa Romero

Font: [@_rosa_romero_](#)

El fet de formar part d'un programa com En Residència i, en definitiva, de poder accedir i participar en la cultura també afavoreix que els adolescents s'imaginin a ells mateixos treballant com a artistes o creadors en un futur. “Els estàs apoderant perquè veuen que, més enllà del consum de cultura, són capaços de participar i de crear. Es troben en un moment en

què han de prendre decisions respecte a les seves vides i creiem que és bo que coneguin artistes perquè així poden tenir altres referents i veure que ells també podrien dedicar-se a aquesta professió”, afirmen Madurga i Blázquez.

Pel que fa al llenguatge artístic utilitzat, La Central del Circ aposta pel circ com a art escènica i la seva hibridació amb altres disciplines. En el cas de l’Institut Martí Pous, les limitacions de material i d’espai han obligat a treballar només amb el cos i, segons Madurga, quan això passa les línies entre el que és dansa, teatre o circ es tornen molt difuses. “Hem utilitzat eines i pràctiques del circ, però el públic que vegi l’obra no dirà que ho és. S’ha introduït la manipulació d’objectes, com ara els ninos, i s’ha treballat l’atenció, la coordinació, la relació amb els altres, l’escolta, el risc, la caiguda i els reflexos. També la corporalitat i l’estranyesa, en referència a aquella monstruositat que abans representaven personatges com ara la dona barbuda i que, en aquest cas, es materialitza en els ninos despallats que utilitzen els joves durant l’obra. L’imaginari i les tècniques de circ, doncs, han estat presents, però s’han quedat en el procés i a l’escena i el muntatge posteriors potser han desaparegut”, diu Blázquez. En qualsevol cas, com que el circ pot ser un art altament tècnic, La Central del Circ aposta en les creacions comunitàries per un *circ sense circ* i –com s’ha vist– utilitza altres elements, com ara la corporalitat, la relació amb els objectes i l’espai, les dramatúrgies i la relació amb els altres. Es tracta, en definitiva, de fer servir els elements a l’abast i impulsar el potencial emancipatori de l’art.

Arribades a aquest punt, no hi ha cap dubte que la relació amb l’acció social i educativa es troba clarament en la pràctica artística. La Central del Circ situa la creació al centre del treball comunitari, entenent que ja du implícit un procés transformador. Els processos, per tant, s’orienten a fer emergir una noció compartida de comunitat a través dels llenguatges del circ. En aquesta línia, s’entén que donar més pes als processos de creació pot propiciar que s’abordin aspectes relacionals en qüestions d’interseccionalitat, de gènere i d’identitat cultural, com apunta el Pla d’Activitats 2022 de La Central del Circ. “El procés artístic fa de mediador per a l’articulació de comunitat perquè, aquest procés en el qual estem treballant, ens coïmplica i es generen coses. El nostre objectiu, per tant, és la creació artística”, subratlla Blázquez.

En el cas concret de l’Institut Martí Pous, es considera que treballar a partir de l’opressió, les pors i l’estigma pot ser una eina educativa i social molt potent, ja que a través d’aquestes pràctiques es poden generar processos d’apoderament. També es poden treballar les habilitats

socials de cada persona i els moments de frustració i de vergonya que implica el fet d'exposar-se davant dels altres i estar present a través del cos. No es pot perdre de vista que els adolescents que participen en el projecte es troben immersos en una etapa plena de canvis cap a la vida adulta, on entra en escena la recerca de la identitat. En definitiva, el projecte En Residència demostra que a través de les eines que proporciona el circ es poden treballar les pors i els conflictes interns, promovent processos de participació i de creació que generin altres espais possibles a través de la cultura i, al capdavall, processos d'apoderament.

“Des del meu punt de vista, les arts del circ o escèniques són un llenguatge d'expressió que permet posar damunt la taula, en aquest cas, les pors i els conflictes i que ens ajuda a pensar en ells i veure de quina manera els podem afrontar”, afirma Madurga. En la mateixa línia, Blázquez considera que els arts proposen una trobada amb l'altre i un espai per a l'experiència i el treball a partir del cos. “Les arts ens donen la possibilitat d'ampliar les capacitats corporals, com ara el camp perceptiu i imaginatiu. Com a públic, el llenguatge artístic t'obliga a pensar perquè no és gens obvi el que estàs veient, el codi és obert i això et permet imaginar. Em sembla molt interessant poder col·locar-nos en aquest lloc de no saber i d'incompleció que dona espai per a la interpretació múltiple”, hi afegeix Blázquez.

En la línia de tot el que s'ha explicat fins ara, Crosas (2018) afirma que la col·laboració activa entre els centres escolars i les institucions artístiques és fonamental. Des del seu punt de vista, l'educació artística s'ha d'abastir d'una àmplia varietat d'experiències artístiques i ha de combinar els seus dos enfocaments principals: l'educació en les arts i l'educació a través de les arts. L'autora argumenta que, en els programes d'educació artística de qualitat, els infants es responsabilitzen dels seus processos creatius i d'investigació i assumeixen els riscos que els acompanyen, de manera que se'ls anima a desenvolupar la seva capacitat de reflexió crítica i resolutiva. Per tot plegat, Crosas defensa que cal motivar la participació dels infants i joves en programes de creativitat i aprenentatge intercultural que tinguin un sentit formatiu i no només d'apropament a l'oferta artística. “L'experimentació creativa i tot el procés que l'acompanya és el més important”, rebla l'autora.

Pel que fa a la representació de l'obra que artistes i estudiants creen conjuntament, Crosas (2018) considera que l'existència d'oportunitats d'exposició i representació pública també ajuden a fomentar el reconeixement social de les arts en l'educació. Tot i que el resultat no sigui el propòsit principal del projecte, acabar les classes amb una representació o exposició pública pot reforçar l'autoestima del centre i dels estudiants, teixir vincles amb la comunitat i

augmentar la visibilitat dels programes d'educació artística. Tot plegat per estimular el desig de creació i aportar noves perspectives de vida i de lleure als joves.

4. Metodologia del treball

Un cop assignat definitivament el projecte que s'havia triat per fer el present treball, el professor de l'assignatura d'Art i Cultura, Antonio Alcántara, va facilitar al grup les dades de contacte de la responsable de mediació comunitària de La Central del Circ, Esther Blázquez, la qual cosa va permetre posar-se mans a l'obra. El primer pas va ser contactar amb ella per saber quines possibilitats hi havia d'aproximar-nos als artistes i els estudiants que participen en aquesta edició d'En Residència a l'Institut Martí Pous. El grup ha tingut contacte directe amb Blázquez durant l'elaboració del treball i, a banda de proporcionar la informació i documentació necessària sobre el projecte, cal remarcar que s'ha mostrat molt accessible a l'hora de resoldre totes les consultes i dubtes que se li han plantejat i ha facilitat l'accés als espais on es desenvolupa la residència per poder observar i participar d'aquesta experiència.

Per poder construir el marc teòric del treball i aprofundir en la relació existent entre el llenguatge artístic utilitzat i l'educació social, s'ha fet una revisió dels diferents articles i llibres proporcionats pel professorat d'Art i Cultura i s'ha aprofitat el material acadèmic de què ja es disposava, especialment el que es va treballar durant l'assignatura d'Animació Sociocultural al segon curs del grau. S'han utilitzat també els diversos materials que ha facilitat La Central del Circ, entre els quals el seu Pla d'Activitats 2022 i altres documents relacionats amb els drets culturals a la ciutat Barcelona –visió amb la qual treballa el projecte analitzat– i el circ. D'altra banda, s'ha dut a terme una revisió de les publicacions existents al blog de la residència a l'Institut Martí Pous, que és un espai obert i explica el treball i les activitats que estudiants i artistes han fet durant algunes de les sessions i les reflexions que han sorgit durant el procés.

Des de bon principi, el grup va tenir clar que, per poder complementar i entendre tot el que havia llegit i se li havia explicat sobre Creadors En Residència, era necessari poder assistir a alguna de les sessions i parlar amb els estudiants i els artistes que hi participen. La visita es va poder organitzar amb la mediació d'Esther Blázquez i es va dur a terme el 9 de maig. Aquell dia, els estudiants i l'artista Lorena Madurga –acompanyats per Blázquez i un dels professors dels adolescents– estaven ja immersos en els assajos d'algunes de les escenes de la seva creació col·lectiva i es va poder observar el treball que estaven duent a terme. Per mirar

de no incomodar els estudiants i crear un clima de més confiança, es va decidir participar en alguna de les dinàmiques de grup, una experiència que va resultar molt enriquidora i que va permetre observar més de prop una petita part del treball que comporta un procés de creació artística, a banda de veure l'aplicació pràctica de la teoria que sustenta el projecte.

Un cop finalitzada la visita, es va aprofitar per entrevistar Madurga i Blázquez amb l'objectiu d'aprofundir, sobretot, en tot allò relacionat amb la creació artística comunitària i la utilització de les disciplines del circ com a eina educativa. La conversa va durar uns 30 minuts i va permetre resoldre tots els dubtes que havien sorgit fins a aquell moment durant l'elaboració del treball. D'altra banda, es va reflexionar sobre el llenguatge artístic utilitzat i les potencialitats i limitacions que comporta una experiència tan ambiciosa com ho és fer un procés creatiu amb adolescents utilitzant –en aquest cas– les tècniques que proporciona el circ. L'entrevista es va gravar en àudio i es va fer una transcripció de la mateixa que –com ja s'ha dit– es pot consultar als annexos d'aquest treball.

A partir d'aquí, el grup va considerar interessant fer una anàlisi comparativa entre En Residència i el projecte Tàndem, que promou la Fundació Catalunya La Pedrera i posa en contacte una organització cultural i un centre educatiu de primària o secundària amb l'objectiu d'acostar la cultura a tots els públics. Tot i tenir algunes semblances, les metodologies, la durada, les edats o les arts escèniques que es practiquen en aquests dos casos són diferents. El projecte Tàndem seleccionat per fer aquesta comparativa ha estat el que vincula el Teatre Nacional de Catalunya amb l'escola Ramon Llull de Barcelona. Les dades i la informació relativa a Tàndem s'han obtingut a través de diverses pàgines web, com són les del Teatre Nacional de Catalunya, la de l'escola Ramón Llull i la de la Fundació Catalunya La Pedrera, enllaços que es poden trobar a l'apartat de bibliografia.

Per acabar, la dinàmica del Cafè del Món que es va dur a terme per tancar l'assignatura d'Art i Cultura va permetre conèixer altres projectes que treballen des del mateix llenguatge artístic i des d'altres diferents. Durant la sessió es va tenir l'oportunitat de reflexionar sobre els punts en comú que tenen els diferents projectes treballats i sobre el paper que les educadores socials poden jugar a l'hora d'educar en arts i a través de les arts. L'Esther Blázquez va participar en aquesta última sessió de l'assignatura i aquesta darrera trobada amb ella va permetre acabar de resoldre algunes de les preguntes que havien sorgit en el si del grup. Les seves aportacions, juntament amb les reflexions sorgides del Cafè del Món, han servit per completar l'apartat de conclusions d'aquest treball.

5. Actuacions d'èxit o fracàs

PROJECTE 1: ESCOLES TÀNDEM

Escoles Tàndem és el nom d'un programa –impulsat per la Fundació Catalunya La Pedrera– que treballa per millorar la qualitat de vida de les persones, mirant de generar oportunitats que transformin la societat a través de diferents eixos o camps d'acció, com ara l'aposta per la innovació, la cultura, el talent i les vocacions. Des d'aquesta visió, les Escoles Tàndem miren de ser espais de transformació, fomentant la implicació d'infants i de joves d'escoles i instituts de Catalunya en aquest procés i apostant per la cultura i la creativitat en la seva pràctica i proposta metodològica. Els valors que mouen les innovacions d'Escoles Tàndem són la cooperació, la creativitat i l'autonomia, a banda d'estar centrades en l'optimisme que sempre es respira en relació als estudiants.

Nom projecte	Programa Escoles Tàndem
Organitzacions implicades	Fundació Catalunya La Pedrera - Escola Ramon Llull - Teatre Nacional de Catalunya
Descripció	Aquest és un programa que impulsa la col·laboració entre un centre educatiu i una institució per promoure la innovació i creació artística i cultural en l'alumnat, és a dir, promoure una relació entre les organitzacions més enllà del curt termini, mirant de crear l'espai adient per intercanviar coneixements i experiències. Les arts escèniques són motor dels processos creatius que es desenvolupen durant el curs escolar, a través de propostes i continguts transversals i flexibles que permeten que estudiants i docents se situïn en un paper nou dins de l'aula.
Objectius	- Singularitzar el centre educatiu en el marc d'un procés d'innovació i contribuir, així, a la prevenció del fracàs escolar, mitjançant una major motivació, implicació i formació del professorat i de l'alumnat. Així, es vol generar en els estudiants un interès que els incentivi a continuar estudiant. - Potenciar la interacció i la implicació de la comunitat educativa de les escoles –alumnes, exalumnes, docents, directius, pares i entorn–, per a afavorir la qualitat i la cohesió en els centres. A mitjà termini es pretén també: - Augmentar el prestigi de les escoles, directament per l'associació a les entitats de referència, però, sobretot, per la singularitat del seu projecte educatiu i la millora de l'aprenentatge de l'alumnat.
Metodologia	Aquest programa contempla durades per cursos escolars. L'element més característic del Tàndem són els escenaris d'aprenentatge, propostes pedagògiques que s'ofereixen als infants per aprendre. Es parteix de

	situacions reals o fictícies (teatralitzades) en les quals els nens i nenes participen de manera activa per resoldre un repte proposat. A partir de la proposta es desenvolupa el treball potenciant les capacitats a infantil i les competències a primària, de manera globalitzada. Els escenaris d'aprenentatge duren un trimestre i els recursos teatrals serveixen per contextualitzar les històries que seran el fil conductor del repte que afrontarà el grup classe. Un tret identitari de la metodologia és el treball conjunt que fan docents i artistes o professionals. Es contempla que les professionals del TNC i els docents de l'escola duguin a terme una sèrie de trobades i formacions conjuntes per contextualitzar i conèixer l'entorn on es duran a terme les activitats i aquestes reunions també ajuden a concretar les necessitats de les alumnes. Les formacions a l'equip docent són sessions de construcció del projecte i estan dissenyades per afavorir la transformació del centre educatiu. Els i les professionals del TNC formen en tècniques escèniques a les docents de l'escola Ramon Llull per poder transformar el seu currículum i fer "tastets d'arts escèniques" a les aules i fora d'elles. Les coordinacions entre equips, doncs, permeten crear una proposta adaptada a les necessitats i característiques de l'entorn més quotidià de les participants, aspecte fonamental que ajuda a la creació d'un clima de confiança entre equips i alumnes participants. La investigació durant l'acció és una de les claus que condueixen a la innovació educativa del centre i busca ser un element important en la creació d'una cultura d'aprenentatge de l'alumnat, per això incorpora sovint moments de disseny i revisió de projectes que s'implementen a l'aula. Són clau per a la sostenibilitat del projecte a llarg termini.
Participants	-Alumnes d'infantil i primària de l'escola Ramon Llull. A partir de P3 s'inicien en els escenaris d'aprenentatge, fins a sisè. Cada grup/curs treballa en els seus escenaris i cada trimestre (vegeu annex 10.1) participaran d'un nou escenari. -Equip docent de l'escola. Participen rebent formacions dels artistes i professionals del TNC i també tenen un rol actiu en les sessions, tot i que la seva participació va més adreçada a coordinar i ajudar als estudiants i a superar els reptes que sorgeixin.
Valoració	Aquest programa és una interessant proposta que fomenta l'aprenentatge en dos sentits. Per un costat, acostava les arts escèniques i la cultura en general als alumnes i permet fer un primer contacte, en molts casos, amb algunes tècniques creatives i artístiques, és a dir, que permet democratitzar la cultura i garantir els drets culturals dels infants. A través de les propostes supervisades per professionals i artistes, els alumnes poden descobrir i gaudir de nous i interessants aprenentatges on potser el rigor artístic no serà el que més importi perquè guanya pes el fet de poder tastar i conèixer les possibilitats culturals. D'altra banda, amb els escenaris d'aprenentatge també hi ha tot un seguit d'aprenentatges competencials que es treballen amb el currículum educatiu del centre. Les arts escèniques, doncs, suposen també una eina

	per si mateixes en el desenvolupament integral dels infants i, a través de les pràctiques i exercicis o activitats dutes a terme, poden assolir una bona part de les competències bàsiques del sistema educatiu formal, la qual cosa és important tenir en compte. També cal valorar positivament que el projecte Tàndem TNC - Escola Ramon Llull ha treballat durant tres anys en el marc d'aquest programa i continuen mantenint una estreta col·laboració. Tal com la mateixa escola diu en la seva web, el centre reconeix la importància i destaca que ha desenvolupat processos d'innovació amb les arts escèniques com a eix transversal en el seu currículum.
Altres	Programa pedagògic Escoles Tàndem: https://www.youtube.com/watch?v=V1Gw5wJ9jj8 Activitats d'alumnes de l'escola Ramon Llull: https://www.youtube.com/watch?v=a2SGix6NMs8

Anàlisi comparativa de les experiències

Per fer aquesta anàlisi, s'han seleccionat vuit criteris i s'han comparat els projectes, mirant de fer una diferenciació entre els dos escollits. Cal dir que és difícil comparar dos models o projectes que no comparteixen metodologia o, també, en els quals les persones participants tenen algunes diferències vitals importants, com ara edats i moments molt diversos.

CRITERI 1: TRANSFORMACIÓ SOCIAL	
Projecte En Residència	Amb la participació de professionals de l'àmbit de l'educació social o professionals del circ, el projecte té una clara orientació social que proposa treballar en grup amb una mirada contextualitzada i adaptada a les necessitats de les persones que hi participen. També és un projecte que fomenta el desenvolupament i integració de les persones en el seu entorn més proper i en les comunitats de les quals formen part. Proposa canvis i transformacions en diferents àmbits i fomenta la iniciativa i apoderament tant de les alumnes com d'altres agents educatius.
Projecte Tàndem	Busca transformar i obrir nous camps i mètodes d'aprenentatge en l'educació formal, introduint la cultura com a eix transversal. La metodologia del centre es desenvolupa, en part, al voltant dels espais d'aprenentatge, on el treball es fa en comunitat i en grups i on la investigació, l'acció i la reflexió crítica tenen una presència important en el desenvolupament del projecte, esperant que els grups classe que hi participen puguin adquirir nous aprenentatges més cooperatius en la seva manera de fer les coses.

CRITERI 2: EXPERIÈNCIA ARTÍSTICA PRÀCTICA	
Projecte En Residència	El projecte té diverses fases, la qual cosa facilita que hi hagi una pràctica potent i sota una bona preparació i acompanyament de les artistes. L'acció esdevé motor del procés de creació, amb assajos i millores constants en veure els resultats obtinguts. Els participants experimenten les potencialitats educatives del circ i han de preparar-se per poder fer la representació final davant del públic. Una de les majors dificultats que han de superar en el procés de creació és assolir un nivell de participació i motivació elevat per part dels adolescents a l'hora de treballar durant les sessions, ja que el treball corporal i artístic fa sorgir les pors i inseguretats que els joves tenen a l'exposar-se davant del grup.
Projecte Tàndem	Els alumnes són protagonistes del procés creatiu i s'impliquen en conjunt per avançar fins a assolir els resultats, recollint pel camí aprenentatges competencials. L'experiència artística els permet reconèixer i identificar una nova i àmplia gamma d'aprenentatges que, seguint les metodologies i pedagogies més tradicionals, potser costarien més d'identificar. Aquí la pràctica gira més aviat al voltant de tècniques teatrals i recursos expressius, tècniques de comunicació, treballs manuals i tallers, relacionats amb el centre d'interès de l'escenari, que vincula a les competències curriculars. Hi ha més activitats de coneixement, com ara visites a espais i recursos, que no tenen l'element d'exercici pràctic de les arts.
CRITERI 3: PRÀCTICA HABITUAL I PROLONGADA	
Projecte En Residència	La pràctica s'emmarca en una assignatura optativa que escullen els estudiants. Dura tot el curs escolar i el procés grupal finalitza amb una representació final que mostra el procés de treball i creació. Durant aquests mesos, els adolescents posen en joc les seves habilitats, destreses i aprenentatges obtinguts durant les sessions i, gràcies a una metodologia que promou l'acció i la reflexió, poden millorar el procés creatiu, amb la qual cosa es converteix en un procés viu i que mai acaba de tancar-se.
Projecte Tàndem	Les escenes d'aprenentatge de Tàndem tenen una durada més curta, d'un trimestre, i això és una diferència important entre els dos projectes. En ser una temporització més curta, la pràctica també és més concreta i, degut a aspectes metodològics de centre, està molt vinculada a les competències curriculars de centre del projecte educatiu de l'escola. En cap cas es pot considerar un aspecte negatiu del projecte, però sí que és una diferència rellevant. D'altra banda, la pràctica canvia cada trimestre, aspecte que permet un exercici continuat i sostingut durant el temps i una relació amb les arts escèniques durant tot el curs escolar.
CRITERI 4: ACTIVITAT EN GRUP	
Projecte En Residència	“Allò que s'ha acabat fent i a on es posa l'accent és en el procés de creació, perquè aquest és un treball de creació col·lectiva”. Aquesta proposta, com diu Esther Blázquez, posa èmfasi en el grup i l'experiència pràctica es fa de forma grupal. Inicialment, els joves no es coneixen gaire i, per això, hi ha una fase d'aterratge on es treballa molt la cohesió grupal, pas necessari i que té molta importància en el transcurs del procés. Per les edats i etapes de

	desenvolupament en què es troben els participants, el treball grupal implica en alguns casos afrontar pors per aconseguir treballar en un ambient de seguretat i confiança, aspectes fonamentals per gaudir de l'experiència i perquè els joves es vagin mostrant com són i s'obrin als altres.
Projecte Tàndem	Els escenaris d'aprenentatge contemplen un treball en comú i en conjunt, en grup classe. Les arts escèniques es vinculen a la pràctica amb les competències curriculars, però també contemplen experiències que poden ser més individuals. Per exemple, tot el grup classe pot fer un taller o treball manual, però cada individu fa el seu i, en aquest cas, no és un procés creatiu grupal. No totes les activitats artístiques, a diferència d'En Residència, suposen processos de creació grupal, tot i que sí es pot parlar d'una experiència en grup que atén a l'especificitat de cada estudiant durant el procés (Vivas et al. 2009).
CRITERI 5: VINCULACIÓ AMB L'ENTORN	
Projecte En Residència	Aquest projecte és fruit de la col·laboració de diferents agents culturals i educatius. Hi participen les artistes i les mediadores de La Central del Circ i això obre la porta a establir relació amb altres agents culturals. La visita a l'Ateneu Popular Nou Barris o les obres teatrals que el grup va anar veure, juntament amb la conversa posterior amb alguna de les artistes, han dimensionat les possibilitats d'aprenentatge. En l'àmbit educatiu, l'institut participa en el projecte i l'acompanya amb els docents. La posada en escena del procés de creació, portarà a col·laborar amb altres agents com poden ser les famílies i personal d'equipaments culturals o tècnics professionals. L'institut es troba en el recinte Fabra i Coats, envoltat de vida cultural gràcies a l'Ateneu L'Harmonia o la Fàbrica de Creació, on duen a terme les classes i assajos. D'aquesta manera es pot generar una vinculació entre els diferents espais culturals que envolten l'institut i apropar aquests recursos.
Projecte Tàndem	Els escenaris d'aprenentatge també generen relació amb l'entorn, però, per la seva metodologia, aquests vincles són diferents i també hi ha poca vinculació amb l'entorn més proper. El projecte no té un acompanyament tan estret per part de l'artista i tot passa en tres mesos. Hi ha una part de pràctica que es desenvolupa en l'espai classe/escola i, d'altra, a fora. A l'escola, els professionals culturals acompanyen i, en les visites que el grup fa fora, també s'entra en relació amb altres agents culturals. Els resultats del procés no es porten a altres espais, generalment, tot i que les famílies sí són conscients del que fan els infants. Tot i així, no se les fa gaire partícips perquè tot queda més enfocat a un treball dins del marc educatiu formal.
CRITERI 6: RIGOR ARTÍSTIC	
Projecte En Residència	Aquesta proposta considera necessària l'expertesa i contempla una mirada que realça la importància del que es fa. Requereix un rigor artístic important, que es pot entendre per la metodologia que s'empra en el desenvolupament de l'activitat. Al llarg del curs, les professionals acompanyen el grup durant el procés creatiu per acabar mostrant al públic el seu treball. El procés de creació col·lectiva porta al grup a preparar l'obra durant el curs i li permet perfeccionar el rigor artístic sempre amb la garantia de l'artista que acompanya. Els estudiants poden millorar la seva

	tècnica i posada en escena fent un treball que els permeti sentir-se orgullosos del procés de creació i resultat d'aquest.
Projecte Tàndem	Les pràctiques i els continguts es treballen transversalment seguint les competències curriculars i no sempre els objectius d'aprenentatge poden fer més èmfasi a competències que contemplin el rigor artístic com a objectiu d'aprenentatge. Una altra diferència es troba en els resultats. Si bé els escenaris poden presentar resultats de forma individual (un treball manual per a cada alumne, per exemple), a En Residència el resultat que s'ensenya és col·lectiu perquè es presenta una obra de circ-teatre conjunta.
CRITERI 7: ELS I LES PROFESSIONALS	
Projecte En Residència	Amb la participació de Lorena Madurga i Oriol Borràs (Gatillo Culón) i d'Esther Blázquez, el projecte conjuga a la perfecció l'educació artística i social i el circ es converteix en l'eina creativa i artística que permet un espai de trobada educativa. Seguint la idea del triangle educatiu d'Herbart, el circ és l'element cultural que media entre els adolescents i l'educadora. Així ho explica Blázquez: "En la trobada educativa hi ha una relació col·lectiva en la qual hi ha una persona media, que és l'educador, i un grup que rep. Aquest donar i rebre es produeix en una doble direcció, hi ha un aprenentatge que es mobilitza".
Projecte Tàndem	En donar-se l'activitat en el marc educatiu formal –una escola–, les educadores socials no hi participen directament i l'acompanyament el fa el professor/a i les persones expertes/professionals o artistes. No hi ha una simbiosi tan clara i complementària entre els professionals. El professional de l'art hi participa puntualment com a persona externa i experta que aporta el seu coneixement tècnic i artístic al docent i al grup classe.
CRITERI 8: LA GOVERNANÇA	
Projecte En Residència	En aquest projecte, els drets culturals queden a l'abast dels participants perquè s'involucren en un procés de creació que els obliga a prendre decisions conjuntes i els estudiants són part fonamental en la governança del grup. Les professionals que acompanyen són persones que, per la seva expertesa, poden orientar el grup en termes de gestió i facilitar un escenari de governança plural i democràtic.
Projecte Tàndem	Potser per les edats dels participants, i en ser un projecte que s'emmarca i es treballa de forma transversal dins les competències curriculars de l'escola, els estudiants no assumeixen rols en la governança del projecte. Més aviat se'ls pot considerar practicants i consumidors. El procés de creació, de vegades, ja està una mica tancat perquè hi ha activitats més dirigides amb la col·laboració de professionals. Així i tot, els participants sovint, i de forma assembleària, prenen decisions que afecten el grup, però no pel que fa a la gestió del projecte.

6. Potencialitats i límits

Potencialitats	Límits
CRITERI 1: TRANSFORMACIÓ SOCIAL	
Les pràctiques artístiques promouen la transformació social i fomenten la iniciativa i apoderament dels estudiants i d'altres agents educatius amb una mirada adaptada a les necessitats del grup.	Tot i que hi participen diferents agents educatius, són projectes educatius que només es donen en el context de l'educació formal.
CRITERI 2: EXPERIÈNCIA ARTÍSTICA PRÀCTICA	
L'acció educativa possibilita la descoberta i l'experiència artística i fomenta nous aprenentatges experimentant a partir de les seves inquietuds i a través de la participació en el procés.	La dificultat que suposa per a alguns dels participants afrontar les pors i vergonyes que provoca exposar el cos davant del grup pot limitar l'aprenentatge.
CRITERI 3: PRÀCTICA HABITUAL I PROLONGADA	
La pràctica habitual i prolongada acostuma a connectar amb els interessos, habilitats o capacitats dels adolescents, propiciant un major apropament a la cultura. En mantenir-se durant un curs escolar, permet que els estudiants detectin nous aprenentatges en ells mateixos, millorant l'autoconeixement dels participants. Es dimensiona el treball de les emocions i permet posar el focus en els processos de creació per davant dels resultats.	No s'ha trobat cap limitació que afecti aquest criteri.
CRITERI 4: ACTIVITAT EN GRUP	
La pràctica en grup permet un creixement personal i col·lectiu que és difícil d'assolir en l'exercici pràctic individual. L'aprenentatge que es genera, tant mutu com de la relació grupal, és una font d'aprenentatge molt important en el procés.	Com que els joves no estan habituats a treballar en gran grup es poden mostrar cohibits i no obrir-se plenament durant l'experiència pràctica, la qual cosa limita els aprenentatges.

CRITERI 5: VINCULACIÓ AMB L'ENTORN	
Aquestes iniciatives i projectes es poden veure dimensionats fàcilment, hi ha molts espais amb els quals es pot establir una vinculació. Existeix l'oportunitat de teixir barri/comunitat i que el projecte pugui actuar aquí com a inici d'alguna cosa amb continuïtat.	En ser un projecte amb durada de curs escolar, un cop finalitzat aquest (i aconseguit el resultat) pot costar trobar espais on donar continuïtat a les inquietuds creatives dels estudiants. El treball, més enllà dels agents educatius (famílies, alumnes, docents) que intervenen a l'escola/institut, no arriba a altres espais de la comunitat/territori.
CRITERI 6: RIGOR ARTÍSTIC	
Són projectes amb un rigor artístic que s'adapta a les necessitats de cada estudiant, ja que els joves reben acompanyament de persones amb coneixements i l'obra es presenta davant d'altres públics. Hi ha una gran potencialitat pel que fa al treball de descoberta personal i emocional. Al final del procés, els estudiants són conscients del resultat i es produeix autosatisfacció i autoconeixement. En assolir un bon resultat, es fomenta l'orgull en gran grup.	Hi ha el perill que, degut a la temporalització de l'activitat, s'hagin de deixar coses inacabades o hi hagi assajos on no tothom pugui adquirir el mateix nivell d'aprenentatge artístic. De vegades cal ser menys ambicioses en els processos creatius per aconseguir més i major qualitat en els aprenentatges. No tots els participants tenen la mateixa motivació pel projecte.
CRITERI 7: ELS I LES PROFESSIONALS	
Son eix fonamental en el desenvolupament del projecte perquè han de tenir rigor i capacitat artística i creativa, però alhora vincular i relacionar les propostes artístiques amb la quotidianitat dels estudiants i obrir-se a la reciprocitat de la relació educativa entre educadora i educand. L'art es converteix en un mitjà educatiu i les educadores socials esdevenen eines de transformació social a través de la cultura.	En donar-se en el context formal de l'escola, hi ha el risc que la figura del professional es vegi com externa i no tingui prou capacitat per vertebrar continguts i aprenentatges. De vegades pot haver-hi projectes educatius de centre que limitin el potencial de transformació que tenen les arts perquè trenca massa amb el tarannà del centre. Si el professional no és capaç de cohesionar el grup i convertir-se en referent grupal (la qual cosa pot passar en ser una persona externa al centre), l'experiència artística i d'aprenentatges es pot veure afectada.
CRITERI 8: LA GOVERNANÇA	
Són projectes que poden actuar com a primers espais on els participants podran decidir i gestionar aspectes rellevants de la proposta educativa. La participació és un	En els projectes en què participen estudiants de diferents edats, els d'infantil tindran més difícil gaudir d'espais de decisió i gestió del projecte i, en el cas dels més joves, el marc

procés viu i els estudiants poden iniciar-se en la presa de decisions de forma col·lectiva. Una gestió col·lectiva incrementa les possibilitats de democratitzar la cultura. En aquest cas, se sobrepassa el simple consum i s'incorpora la perspectiva de la participació activa i la presa de decisions, aspectes que contribueixen al fet que la cultura sigui participada per tothom i, per tant, a la democràcia cultural.	normatiu de centre no els permet optar a una gestió integral i completa de l'experiència. Aquests projectes poden tenir continuïtat, o no, en funció del pla curricular de cada centre i de la valoració que es faci del fet de tenir un espai per a la cultura i les arts en el context educatiu formal. En molts casos, depenen de la voluntat i les competències dels professionals que hi ha al capdavant, de l'aposta del centre educatiu i dels recursos materials i espais disponibles.

7. Conclusions

Gràcies a aquest treball de recerca, el grup ha fet un aproximament molt adequat a un projecte que promou, a través de la creació artística col·lectiva, una sèrie de nous aprenentatges competencials en els estudiants participants. Les pràctiques artístiques amb treball continuat i constant són molt adequades per a joves, ja que els permet obrir un camí de descoberta cultural i afavoreix la possibilitat de connexió amb un mateix i amb les altres persones. Poder disposar de quasi nou mesos de treball creatiu amb la guia i acompanyament d'artistes professionals, dóna molt de valor al procés de treball que es porta a terme, perquè cada setmana els alumnes fan pràctica en el marc de l'assignatura optativa que estan cursant.

Un aspecte rellevant recau en el fet que **aquest projecte proporciona accés i contacte amb la cultura**. Parlem de democratització cultural (Morros, J. i Figueres, P., 2005) i de com En Residència obre oportunitats i possibilitats d'accés cultural als joves participants. Per a molts, aquesta assignatura pot representar un contacte inicial amb les arts perquè, potser, no les han gaudit de forma habitual. Un altre element important del projecte és el que fa referència al **procés de creació artística**, que se situa al centre del treball comunitari. Com ja s'ha comentat, el dret a la cultura no es pot entendre només des del punt de vista de l'accés a la mateixa i **En Residència contribueix també a la democràcia cultural**, en el sentit que els estudiants esdevenen protagonistes, participants, i no només espectadors o consumidors d'aquesta cultura.

En aquest sentit, el projecte considera la creació artística com l'element transformador i, educativament parlant, **la residència no es pot entendre sense l'activitat grupal**. Aquesta és

font d'aprenentatges (el vincle i la transmissió educativa entre tots) i els participants han de focalitzar els seus esforços en el procés de creació, entenent que la representació escènica que facin només serà una part de tot el treball que veu la llum al final de tot. El que més pes té en el projecte és el procés de creació que duen a terme els participants, que, en si mateix, **és l'element que va generant transformació social.**

En aquest punt, i tenint en compte que la residència es porta a terme en un institut durant un curs escolar, com a educadores socials va sorgir un interrogant en el si del grup, relacionat amb la manera de donar continuïtat a un projecte com aquest un cop s'ha materialitzat la posada final en escena de l'obra creada. Esther Blázquez subratlla que En Residència té catorze edicions de bagatge a la ciutat de Barcelona, vinculant un espai de creació artística amb escoles i instituts. A hores d'ara, s'ha convertit en un projecte singular i referent en el territori, que pretén apropar i generar espais de creació artística dins del marc educatiu formal. Durant tot aquest temps, s'ha anat sembrant la llavor de l'art i de la cultura en diversos espais educatius formals arreu de la ciutat i també en els docents i adolescents que hi han participat. La idea és que el professorat es faci seus els recursos i les eines que els proporciona el projecte i els utilitzi en la pràctica diària. Pel que fa als joves, és possible que aquesta llavor no germini de manera immediata, però com a educadores socials és important recordar, com afirma la filòsofa María Zambrano, que “hay acciones minúsculas prometidas a un incalculable porvenir”. El que és innegable és que, mitjançant la creació artística, molts joves han tingut l'oportunitat d'integrar les arts escèniques i creacions artístiques dins del seu món, permetent que aquesta relació amb la cultura pugui tenir continuïtat en un futur en funció dels seus interessos.

Es pot parlar d'un procés de treball que, fins i tot, és innovador per als alumnes, ja que hi ha descoberta i reflexió per transformar-ho en acció. Gràcies al procés de creació, els joves se situen davant de nous aprenentatges significatius, com per exemple afrontar pors o resoldre conflictes. En aquest sentit, no és tan rellevant la tècnica escènica o artística escollida (teatre, circ, dansa...), sinó el fet que els artistes creïn conjuntament una obra amb els estudiants i que aquesta parteixi d'allò que considerin adient. Això porta a una nova idea rellevant, que fa referència a **l'apoderament** que reben els participants i que està estretament relacionat amb el procés de creació. Més enllà de ser conscients que ells també són capaços de crear una obra, els alumnes s'han d'implicar en la participació i presa de decisions i sentiran que poden afrontar nous reptes com a persones. Arribar a aquest punt no és una tasca fàcil. Inicialment,

el grup pot presentar moltes desconfiances i pors, comprensibles segons les edats i etapes de desenvolupament en què es troben els alumnes, i caldrà **treballar les emocions** per poder assolir aquest apoderament. El treball emocional, doncs, és un element intrínsec al projecte i es fa molt necessari, tal com es va poder comprovar durant la sessió del projecte a la qual es va assistir. Precisament les emocions i la dificultat de trencar els límits corporals és un repte afegit al treball que fan els professionals i cal destacar la importància i necessitat d'efectuar una bona cohesió grupal i un treball conjunt que condueixi a la seguretat i confiança entre el grup, per eliminar les barreres i prejudicis que els joves puguin tenir. Moltes vegades, els adolescents són reticents a mostrar-se en públic i, sobretot, a posar en joc el seu cos i pensem que això és important tenir-ho present per poder fer una proposta adaptada al context emocional dels participants.

El fet de plantejar un projecte d'aquestes característiques en el marc de l'educació formal, com s'ha anat comentant al llarg del treball, presenta diversos beneficis en l'àmbit personal, grupal i comunitari. Tot i així, elaborant aquesta recerca s'ha constatat la poca presència de projectes com aquest al llarg i ample del territori català i costa trobar propostes educatives similars que vagin més enllà de la ciutat de Barcelona. Aquest tipus de projectes promouen la relació amb la cultura i es requereix una implicació ciutadana àmplia i diversa, la qual cosa permet pensar en la possibilitat d'exportar a altres ciutats i pobles del país un model de treball similar, i no exclusivament a ciutats o territoris amb certes característiques. Sovint, aquests projectes es materialitzen en territoris on les persones que hi viuen han de fer front a diverses problemàtiques i això té el risc de crear cert prejudici que porti a pensar que només s'ofereixen a una determinada tipologia de població. Per tant, per evitar caure en la ràpida estigmatització, seria bo ampliar el radi o el rang de pobles i ciutats on arribin propostes culturals i artístiques similars i fer el pas perquè projectes artístics com aquests puguin aterrar a altres realitats locals a través d'escoles i instituts.

Cal tenir en compte que moltes de les propostes formatives i educatives artístiques s'ofereixen fora de l'àmbit educatiu formal i com a activitats puntuals o extraescolars. Si es vol educar en les arts i a través de les arts, cal capgirar aquesta lògica i fomentar una formació artística transversal i comuna als aprenentatges competencials, ja que la cultura possibilita nous escenaris educatius. La comunitat educativa hauria d'apostar per integrar més projectes artístics dins de l'àmbit educatiu formal, de manera que el treball es pugui desplegar a través de les competències bàsiques del sistema educatiu i els currículums o projectes

educatius de centre, amb accions i propostes adaptades a les realitats de l'entorn i la comunitat. Això permetria apropar a més persones les possibilitats educatives i transformadores de les arts i la cultura. No es pot perdre de vista que les arts ofereixen altres vies diferents de les habituals per introduir els sabers, aporten un element emocional i de vincle i permeten connectar aprenentatges de naturaleses diverses entre ells. Per tant, se les hauria de considerar un element irrenunciable de l'educació de les persones si realment es vol afavorir un desenvolupament ple de la seva personalitat.

Per acabar, i pensant en altres professionals de l'acció socioeducativa que vulguin utilitzar aquest o altre llenguatge artístic, es considera important subratllar que les educadores socials poden educar a través de les arts tot i no ser-ne expertes. Amb un mínim coneixement tècnic i artístic es poden proposar nous escenaris educatius i possibilitats de canvi. Per fer-ho, però, cal perdre la por a l'experimentació i arriscar-se. Aquí pot entrar en joc el treball en xarxa amb artistes, amb els quals es poden crear espais híbrids de col·laboració on cadascú pot aportar les seves potencialitats. Totes les disciplines tenen els seus límits i cal tenir present que construir un marc de treball conjunt pot afavorir la consecució d'objectius comuns, entre els quals l'apoderament i la transformació social.

8. Reflexions personals i valoracions

A continuació es presenten les reflexions i valoracions personals dels tres membres del grup. En primer lloc, es poden trobar les aportacions de la Laura Torres, seguidament les del Carles Juaní i, finalment, les de la Laura Sayavera.

Laura Torres: Dur a terme aquest treball m'ha obert la mirada a les possibilitats que té l'art i la cultura en el món de l'educació social. Un dels punts a destacar d'aquesta recerca d'En Residència és haver descobert un procés de creació, basat en les necessitats del grup i en una adaptació d'aquest. També convé destacar la importància de tots els aprenentatges que es donen durant aquest període de creació i la vinculació que es genera en el món de les arts com a eina educativa. Ha estat un descobriment, el qual ho vinculo molt al procés de pràctiques professionals que vaig dur a terme el curs passat, on vaig poder incorporar l'art de la improvisació teatral en un grup. Durant aquest procés van sorgir diversos elements similars al projecte analitzat, i que ara, amb aquesta experiència podria aplicar nous coneixements per aquesta pràctica artística. Per a mi, poder disposar de l'art com a metodologia per la pràctica

socioeducativa es converteix en una eina important per la tasca com a educadora social. En definitiva, considero que l'art connecta amb la cultura, amb les persones i l'entorn que els envolta, proporcionant un altre paper, que trenca barreres com l'estigma o els prejudicis cap a un grup en concret, i que possibilita processos d'empoderament.

Carles Juaní: Aquest és un projecte que, des del meu punt de vista, proposa un tipus d'acció educativa molt interessant i, durant el procés de realització del treball, he pogut reflexionar sobre tres qüestions que m'han captat l'atenció. En primer lloc, m'agradaria destacar que és un projecte educatiu que ofereix canvi i transformació, posant a disposició de totes les participants un accés a la cultura. Des d'un punt de vista educatiu, la cultura és l'element que possibilita un espai de trobada i vincle entre persones i, entorn a ella, es poden crear processos creatius que afavoreixen els aprenentatges. Amb aquest projecte doncs, les participants obtindran nous aprenentatges que poden ser motor de canvi en les seves vides i també en les d'altres persones ja que l'acció permet teixir vincles amb la comunitat.

La segona qüestió que vull destacar fa referència a la proposta d'acció educativa i la seva vinculació amb l'àmbit de l'educació social. Si bé és cert que en un projecte d'aquesta magnitud és indispensable uns mínims coneixements culturals i artístics, no hem d'oblidar que com educadores, responem a l'encàrrec d'establir processos creatius on les alumnes puguin adquirir nous aprenentatges (ASEDES, 2007) i és en aquest rol mixte en el qual s'ha de moure l'educadora social: serà indispensable promoure acció socioeducativa sense perdre de vista aquests equilibris però el que no hi pot faltar és l'actitud proactiva i dinàmica, disposada també a aprendre com una persona més dins del procés de creació.

Per finalitzar, trobo a faltar més projectes similars al territori, senyal que hi ha un camp molt ampli per plantejar acció en un futur professional. Obrir espais i activitats que contemplin la perspectiva comunitària és obrir possibilitats de participació a col·lectius que sovint no tenen facilitats d'accés a drets culturals i és una forma de crear sinergies entre diferents persones. Els processos creatius són una eina que permet gaudir de la cultura d'una forma no mercantilitzada ni abocada només al consum massiu de productes i, a més, posen èmfasi en el procés i no tant en el resultat. Contenen una perspectiva que fomenta la participació activa mitjançant l'aportació d'idees i la presa de decisions. Amb aquestes reflexions, la meua valoració final de tot el que he descobert ha superat àmpliament les meves expectatives inicials i considero que projectes d'aquesta tipologia, són molt necessaris.

Laura Sayavera: El projecte Creadors En Residència m'ha semblat molt interessant pel fet de situar al centre del treball comunitari el procés de creació artística, amb tot el potencial educatiu i transformador que això té, i perquè introdueix les arts –i, concretament, el circ contemporani– en el context educatiu formal. S'agraeix l'oportunitat de conèixer a fons projectes com aquest i com els que han analitzat la resta de companys i companyes. Cal tenir en compte que, malgrat que la cultura és una pedra angular de l'educació, la realitat és que només hi ha una assignatura dedicada a l'art i la cultura durant el grau i s'imparteix ja a quart curs. Dit això, destacaria el potencial que té el fet que els adolescents creïn una obra col·lectiva amb els artistes perquè, més enllà de fer efectiu el seu dret a participar en la cultura, se'ls apodera i se'ls fa veure que hi ha altres futurs possibles. A través de la creació artística, aquest projecte obre llocs de valor social que possibiliten noves articulacions socials dels subjectes, utilitzant les paraules de la doctora en Filosofia i Ciències de l'Educació Violeta Núñez. I, no consisteix precisament en això la tasca educativa?

Em quedo també amb algunes de les reflexions que van sorgir a l'espai de posada en comú que es va obrir després de la dinàmica del Cafè del Món. Penso que no hem de tenir por a experimentar amb les arts i a educar a través d'elles, malgrat que no en siguem expertes. Certament, poden esdevenir una eina molt valuosa a l'hora de plantejar estratègies educatives que tinguin com a objectiu millorar la qualitat de vida de les persones. I, aquí, com deia l'Esther Blázquez, no podem perdre de vista la possibilitat de treballar conjuntament amb altres professionals –en aquest cas, artistes– per construir plegades zones comunes de coneixement i un marc de treball que contribueixi a la transformació social i també a l'apoderament de les persones amb i per a les quals treballem.

9. Bibliografia

- Alcántara, A. (2015). L'art social i transformador. *Revista Art Social*, (1), pp. 4-5. Recuperat de: <https://educaciotransformadora.com/2016/03/01/lart-social-i-transformador/>
- ASEDES. (2007). *Documents professionalitzadors. Definició d'Educació Social*. ASEDES. Recuperat de: <http://www.eduso.net/archivo/docdow.php?id=143>
- CCCB. (23 de febrer del 2018). *¿Para qué sirve la cultura?* [Vídeo]. Disponible a: <https://www.cccb.org/es/multimedia/videos/para-que-sirve-la-cultura/228593>
- Comissió Europea. (2016). *Cultural Awareness and Expression Handbook*, European Agenda for Culture, Work Plans for Culture 2015-2018/2011-2014. Luxembourg: Publication office of the European Union. Disponible a: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6066c082-e68a-11e5-8a50-01aa75ed71a1/language-en>
- Crosas, I. (2018). *La influència de la cultura i les arts en l'educació*. Barcelona: Centre d'Estudis i Recursos Culturals, Diputació de Barcelona. Disponible a: <https://interaccio.diba.cat/blogs/2018/07/26/influencia-de-cultura-les-arts-leducacio>
- En Residència. (2022). *En Residència*. <https://www.enresidencia.org/ca/residencia/gatillo-culon-en-residencia-linstitut-marti-pous/autor-institut>
- Escola Ramón Llul. (2022). Projecte tàndem <https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/projecte-educatiu/projecte-tandem/>
- Fundació Catalunya. La Pedrera (2023) Escoles tàndem <https://www.fundaciocatalunya-lapedrera.com/ca/escoles-tandem/escola-ramon-llull-teatre-nacional-catalunya>
- La Central del Circ. (2022). *EN RESIDÈNCIA*. <https://lacentraldelcirc.cat/projecte/creadors-en-residencia/>
- La Central del Circ. (2022). Pla d'Activitats 2022 La Central del Circ.
- La Central del Circ. (2023). *EN RESIDÈNCIA: presentació final el 6 de juny a la Fabra i Coats - La Central del Circ*. <https://lacentraldelcirc.cat/es/noticia/en-residencia-presentacio-final-el-6-de-juny-a-la-fabra-i-coats/>

- Monclús, C. (2018). *Cultura, Animació i Gestió cultural: reflexions, eines i dades*. Animacionet. Disponible a:
https://www.academia.edu/37989377/Moncl%C3%BAs_C._2018_Cultura_animaci%C3%B3_i_gesti%C3%B3_cultural
- Morros, J. i Figueres, P. (2005). *Animación de ocio y tiempo libre: Servicios socioculturales y a la comunidad*. Altamar.
- Pérez, M. (2002). La educación a través del arte en la Educación Social. Los espacios laborales y la investigación en educación a través del arte. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitària*, (9), pp. 287-298. Recuperat de:
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=995041>
- Romero, R. (26 març 2023). *Soy un baile breve. La necesidad de los padres de preservar el cuerpo de los hijos - La necesidad de las hijas de hacer desaparecer el cuerpo*. Instagram. @_rosa_romero_.<https://www.instagram.com/p/CqP6VrYDcC/>
- Soler, P. (2011). Concepte i sentit de l'ASC. Dins P. Soler (coord.), *L'animació sociocultural: Una estratègia pel desenvolupament i l'empoderament de comunitats* (pp. 14-62). Editorial UOC.
- Vivas, P. Rojas, J. i Torras, M.E. (2009). *Dinámicas de grupo*. UOC.
<https://archive.org/details/2009DinamicaDeGrupos>

10. Annexos

10.1. Taula projecte Tàndem - participants escola Ramon Llull.

Nom del projecte	Programa Escoles Tàndem
Participants	https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/sant-jordi-entre-conte-s/ - Escenari de P3/I3 https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/un-hort-a-la-ciutat/ - Escenari de P4/I4 https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/la-momia-ens-deman-a-ajuda/ - Escenari P5/I5 https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/creem-un-personatge-al-tnc/ - Escenari de 1r https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/visitem-el-tnc/ - Escenari 2n https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/una-setmana-autentica/ - Escenari de 3r https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/tanquem-lescenari/ - Escenari de 4t https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/un-robot-a-la-nostra-escola/ - Escenari 5è https://agora.xtec.cat/escolaramonllullbcn/general/a-6e-treballem-les-emocions/ - Escenari 6è

10.2. Fotografies sessió Fabra i Coats (9 de maig de 2023)

10.3. Fotografies dia de la mostra final Fabra i Coats

10.4. Infografia Cafè del Món

Els artistes Gatillo Culón, amb la mediació de la Central del Circ, han acompanyat durant el curs 2022-2023 un grup d'estudiants de 3r d'ESO i, en el marc d'una assignatura optativa, han creat de manera col·lectiva l'obra *Crec que això és una mica estrany*, que tracta sobre les pors i els conflictes interns

CREADORS EN RESIDÈNCIA: INSTITUT MARTÍ POUS

Carles Juaní Moragas, Laura Sayavera Basón
i Laura Torres López

 LA CENTRAL
DEL CIRC

OBJECTIUS DEL PROJECTE

- Descobrir processos propis de la creació i reflexionar a partir de la pròpia experiència
- Promoure i generar situacions per a la innovació i la creativitat artística
- Afavorir que els instituts siguin espais per a la cultura, l'art i el pensament

OBJECTIUS DEL TREBALL

- Reflexionar sobre la utilització de les tècniques del circ com a eina educativa
- Conèixer els processos de creació artística que es fan amb la comunitat educativa

PUNTS FORTS

- Nous aprenentatges
- Pràctiques transformadores emancipadores
- Accés a la cultura
- Educació emocional
- Gestió i governança col·lectives
- Valor en el procés de creació

PUNTS FEBLES

- Pors d'estudiants limiten l'experiència
- Díficil trobar connexió grupal i que estiguin presents amb el cos
- Risc de distanciar-se de la cultura quan acaba el projecte
- Presa de decisions final pot quedar en mans reduïdes: artistes i docents.

CONCLUSIONS

- Creació artística al centre del treball comunitari, entenent que ja implica un procés transformador
- La cultura a l'abast de tothom
- Combina diferents aprenentatges: artístics, emocionals, competencials, basats en l'experiència i pràctica
- *Circ sense circ*: treball a partir de la corporalitat, la relació amb els objectes i l'espai...
- Empoderament dels adolescents

 <https://www.menti.com/alz4ajgx872b>

10.5. Cafè del Món-resultats

Durant la dinàmica del Cafè del Món, es va demanar als companys i companyes que contestessin la següent pregunta i aquest va ser el resultat:

Quines potencialitats veus en el projecte En Residència des de l'educació social?

10.6. Transcripció de l'entrevista a Lorena Madurga i Esther Blázquez

Laura. S: Hoy hemos visto la puesta en escena con los bebés y demás. Explicadnos un poco qué trabajáis con los adolescentes a nivel artístico.

Lorena: Ahora mismo lo que estamos trabajando para la muestra final es en torno a los miedos y los conflictos. Empezamos a trabajar a nivel conceptual en torno a esto con les alumnes y después hicimos como dos o tres dinámicas más. Como mesas, por decirlo de

alguna manera. Salieron los miedos, las inquietudes que teníamos y fue bonito poder ahondar en algo que les importase. Conceptualmente sale desde ahí.

Laura. S: Son ellos los que deciden hablar de ese tema.

Lorena: Sí, más o menos. Es una propuesta, después de trabajar con ellos todo el año. Intentamos trabajar desde un lugar, desde las cosas que les gustaban, pero fue muy difícil. Era el inicio, nosotros intentamos tirar un montón de sacar una temática, un concepto, en torno a lo que les gustaba, pero era difícil. Entonces le dimos la vuelta, tratamos de trabajar sobre lo que les molestaba, sobre que les generaba un conflicto y eso funcionó un poco más. Nos permitió acceder un poco más a ellos y conectar un poquito más.

Laura. S: Estábamos hablando de que empezasteis estas dinámicas un poco para ver por dónde podíais tirar y decidir. Nosotras, cuando miramos el blog, vimos que al final lo que se había decidido hacer era una creación de circo, pero ¿al final es circo?

Laura. T: Yo lo veo como algo con más elementos de teatro, de expresión.

Lorena: Lo que pasa principalmente es que en el cole no hemos tenido un espacio en el que se pueda hacer circo al uso, hacer aéreos o hacer la disciplina que Oriol y yo hacemos, que es rueda Cyr. No tenemos material, el único material que nos quedaba para trabajar sobre circo era el cuerpo y, para mí, las líneas son muy difusas cuando trabajamos con el cuerpo entre lo que es danza, lo que es teatro o circo. La cosa es que con el uso de objetos tratas de introducir como esa manipulación de objetos que también proviene del circo. Ha sido complejo trabajar cosas a nivel motriz, ha sido muy difícil ahondar o ir más allá, porque es difícil encontrar la conexión grupal y que estén presentes con el cuerpo. Sí que hay un inicio de propuestas más físicas y después nos hemos ido adaptando un poco. Yo creo que lo que estamos mostrando ahora mismo no sé si se puede llamar circo. Para mí es una expresión performática de un proceso creativo, o sea, que obviamente lo hemos trabajado con herramientas del circo, pero de ahí a que las personas del público lo vean y digan esto es circo, no.

Esther: Como metodología del trabajo el circo, si hacemos un poco esa separación de disciplinas, las artes. En el circo hay diferentes disciplinas, como decíamos los aéreos son una, las acrobacias otras, los malabares, las relaciones con el objeto. Entonces, sí se ha trabajado mucho con objetos, con pelotas, ahora están los muñecos y están como la atención, la coordinación, el trabajo también de la relación con los otros, la escucha, y sobre todo,

también el trabajo con el riesgo, la caída, el reflejo. Entonces, ahí hay un montón de dinámicas que sí se han trabajado prácticas concretas y técnicas del circo, pero son más que nada, que se quedan en el proceso y ahora más que nada en la escena y el montaje igual han desaparecido. Pero, hay algo, porque toda la relación con el objeto también, esa monstruosidad, el muñeco es muy circo, porque hay mucho imaginario de circo diferente, porque igual uno piensa que el circo son las acrobacias y tal, pero esto también es circo.

Lorena: Sí, es algo como un poco más...

Esther: Lo corporal, las extrañezas, lo animal...Un poco la tradición como la mujer barbuda, el enano. Esas corporalidades, esas monstruosidades que ahí se ve con los muñecos también, los cuerpos, los muñecos.

Lorena: Sí y darle también la importancia muchas veces al objeto y no tanto a la persona, como muchas veces pasa con los elementos del circo, como los malabares y otros elementos. Que incluso tienen el mismo protagonismo el objeto que la persona que lo manipula, que eso también es algo que se está trabajando. Que haya momentos en los que la escena solamente esté ocupada por los objetos y que puedan tener vida esos objetos.

Esther: Y que se manipulan también, el cuerpo. Es como un cuerpo más performativo que manipula el objeto, es como el cuerpo vector más que como a veces estás ausente, a veces presente y ahí es donde también se trabaja el circo.

Lorena: Sí, como que el uso del muñeco también tiene que ver con la marioneta, que también son cosas que están dentro del imaginario del circo, pero sí, está todo mucho más diluído y mucho más abstracto.

Laura. T: También es la primera vez que se encuentran con elementos así, ¿no? De creación.

Esther: Luego también es una poética. Yo creo que aquí lo que se está acabando de crear, ahora habéis llegado en el momento de la escena, del montaje, que es lo que hablábamos también. También se busca una poética dónde la construcción de la escena, igual sí que se va a ver más esa poética del circo que está en las cosas, con la música, con los silencios, con el montaje de las escenas y cómo esos cuerpos van a ir moviéndose en la coreografía, creando como algo. Y lo que decías tú, Lorena, lo que se ha acabado haciendo y dónde se pone el acento es en el proceso de creación, porque este es un trabajo de creación colectiva. A la

primera etapa se le llama l'etapa d'aterratge. El aterrizaje es una etapa de conocer al grupo, es un grupo que no se conocen, no son un grupo clase. Es una optativa.

Laura. T: Vale, eso es lo que iba a preguntar antes.

Laura. S: Me ha llamado la atención que solo fueran 11 ó 12, no sabíamos si faltaba gente y es optativa.

Esther: Es optativa y al principio no se conocían.

Laura. T: Claro, entiendo que el instituto tiene como el grupo A, el grupo B, el C.

Lorena: Sí tienen cada grupo de clase.

Laura. T: Igual no han coincidido nunca.

Lorena: Bueno en clase no, sí que se conocen, pero no es un grupo de clase y se crean dinámicas diferentes. Hay muchos subgrupos.

Esther: Al principio tuvisteis mucho trabajo para la cohesión y mucho el lenguaje. Compartir metodología de lenguaje y práctica. Crear código y era como mucho trabajo de, a través de la disciplina, que ahí estaban las herramientas de lo que estábamos diciendo y, sobre todo, crear un código de cómo nos íbamos a entender a partir de ahora y de aquí en ese desarrollo. Luego hubo un momento donde hicimos una apertura con los profes, en el insti. Hicimos una sesión de contaminación. Entonces es como primero el aterratge, la contaminación y ya la creación.

Laura. S: La sessió de contaminació...

Esther: La sessió de contaminació va ser que elles preparaven conjuntament amb les noies, preparaven una sessió on participava tot el claustre de profes.

Laura S: Llavors ells posaven...

Lorena: Sí, hicimos una dinámica todos juntos, o sea, los profes entraron dentro de la dinámica, no hicimos una muestra, no hicimos un proceso-muestra, sino un proceso como de compartir y de que... De que el supuesto público que venía se pusiera en el papel de ellas, sí...

Esther: Mira, fue una sesión participativa y fue guay.

Lorena: Fue muy guay porque además los profes venían con una actitud de observadores y romper esa barrera y... Y poder... Porque también es muy ambicioso lo que está pasando aquí, o sea, hacer un proceso creativo es ambicioso siempre y hacer un proceso creativo con...con adolescentes en un instituto es superambicioso y a mí me parece muy guay que los profes se pusieran en el papel de que es difícil tener presencia, hacer cohesión de grupo, poder eh...estar todas a una, no?...que era lo que nos venía pasando, no...y fue lo que pasó en la sesión de contaminación que no es que los adultos lo hagamos mejor, sino que entonces que...como que, bueno, también pensar un poco en eso como en las cosas que se exigen muchas veces a las alumnas y bueno, me parece muy interesante para mí, por ese lugar.

Esther: Otra cosa que hemos hecho, o sea, que se ha hecho es que la...en el primer trimestre, en el proceso de aterrizaje, se...fuimos a ver una escena de circo a Nou Barris, a l'Ateneu, y llavors era un espectacle, vale?...i bé, vam veure l'espectacle, vam pensar: "No sabem molt bé que estem fent nosaltres". Era com... no entenien què feien, o sigui què passa, què fem aquí en residència... Això passa a tothom, o sigui, a tots els En Residència passa això una mica, no acaben d'entendre realment què és això. Un procés de creació, però no acaben d'entendre. I, després, una cosa que va ser significativa i que va ser molt interessant és que ja en el tercer trimestre estàvem fent la creació, vam anar a La Caldera a veure un procés de creació d'una artista que estava mostrant, fent una mostra a tres instituts, a tres En Residència. Va ser molt bonic i els hi va... aquí va jo crec, que hi va haver un abans i un després, no?... Els vaig trobar... va ser fort perquè la peça de la Rosa era molt *heavy*, els va impactar molt i després van tenir la possibilitat de tenir una conversa amb ella i van començar a entendre... Ostres, que s'estava exposant el cos, de com ella es posava a escena, el risc que també tot i ser artista comportava el fet de posar-se davant d'ells i elles allà, no?... I van començar també a entendre la situació de: "Ostres, no entenem res però ho entenem tot". O sigui, no cal entendre, i una mica entendre que... com són persones que no tenen experiència prèvia d'espectadors/es perquè amb les seves famílies no estan no tenen....

Laura. T: D'això es tracta...d'apropar a un espai que no hi ha.

Esther: Clar... De sobte entren en un procés de creació amb uns codis artístics i no entenen res i tampoc tenen l'experiència com a... Segurament no han vist mai coses així contemporànies de creacions i de tal... Clar, però quan van veure, ostres... Aquí es veu la igualtat i les intel·ligències perquè és igual, venen de les famílies que venen, tenen el *background* que tenen, l'experiència que tenen, però alhora... però quan una cosa és, és...

Quan veus un cos que s'està exposant i que i t'està dient... No saps que t'està dient, però t'està dient moltes coses... Des d'on t'ho està dient, no?... I no cal entendre-ho perquè hi ha una sensibilitat, hi ha una cosa que et passa pel cos i acabes dient: "Olé, que fuerte, ¿no?". I no saps ben bé què et passa però et passen coses, perquè, no sé, la Rosa, per exemple, és una noia baixeta, que està grassoneta però treballa amb el cos i porta unes malles molt ajustades i la tia, buah... El treball corporal que fa, com es mou per l'escenari... Els va impactar.

Laura. S: Quina obra era?

Esther: Ja us la passaré... i us passaré l'Instagram perquè és *heavy* tot el treball que fa, perquè fa...

Lorena: Hace cosas muy guais a nivel de imagen también, no sé.

Laura. T: Romper con el estigma, ¿no?

Esther: Total, és... Treballa amb tot això, i el cos, i llavors ella agafa i es posa a fer com unes tombarelles allà...

Lorena: Pero trabaja eso sin ser super explícito, ¿no? O sea, que te hace llegar esto pero ella trabaja sus movidas personales, o sea, no es que ella te está diciendo como que "no, la gordofobia no".

Esther: A les chiques les impresionó, yo les vi así como que les ruborizaba, como diciendo: "No me lo puedo creer". Y luego había un muñeco en escena que lo rompe ahí... O sea, eran como imágenes muy potentes que no hacía falta que nadie les explicara porque entraban por un lugar sensible.

Laura. T: Ya se entendía, ¿no?

Esther: Sí, yo creo que...i després hi va haver la...n o me'n recordo ara com es diu, que es va quedar... Bueno, es van quedar tots.

Lorena: ¡Ah, sí! Una estudiante fue a decirle que...

Esther: Sí, o sea, es como que les moló, sabes, era como: "¡Ostras!". Se quedaron todos ahí como pensando, ¿no?... Sin decir nada porque son así como...pero se quedaron traspuestillos, vamos...sí. Y, de hecho, després van fer una conversa amb l'artista, que es podien fer

preguntes i ella ho va fer molt bé també, ho va fer superbé, com va mobilitzar l'imaginari, el discurs, va obrir molt la paraula i, després, al final, pues sortíem a la terrassa de La Caldera i preniem algo allà, bueno els hi van donar sucs i tal i aquesta estudiant vaig flipar perquè li va dir: "Me ha encantado", parlant amb la Rosa. Va ser molt bonic també, jo no m'ho esperava, o sigui...como son así como tan... Estamos el Oriol y yo flipando, buah... Fue como, bueno, yo creo que como que ahora aunque estén así, bueno, entienden algo.

Lorena: Sí... Bueno, empiezan a entender cosas y...

Esther: A entender que es un código...escénico.

Lorena: Porque también de repetir las cosas, aunque les aburra, también te hace entender: "Vale, esto es una escena". O sea, porque antes obviamente no sabían lo que era una escena.

Laura. S: Claro... estas artes del circo están ahí como subyacentes... Qué relación dirías que tiene o... ¿Por qué es una herramienta educativa?

Lorena: Una herramienta educativa...

Laura. T: A través de las artes, que es lo que se puede trabajar con adolescentes o con cualquier otra persona.

Laura. S: Dices: "Las utilizo para hablar del conflicto, que es lo que a ellos les remueve", ¿no?

Lorena: Mmm... claro. No sé si es inherente al circo o a las artes en general...

Laura. S: Me refiero a que aquí se utilizan las artes del circo, como otra persona puede utilizar otra cosa, ¿no?

Lorena: Para mí es un lenguaje de expresión, o sea, una manera de pensar. Es poner sobre la mesa algo, en este caso son los miedos y los conflictos, y ver a través de las herramientas que tenemos de circo o escénicas cómo puedes pensar en ellos [en referencia a los miedos] y ponerlo sobre la mesa. Y de qué manera nosotras afrontamos eso. Para mí es una manera de pensar y es una manera más de expresión que creo que, a nivel educativo, pues la expresión corporal no está tan presente y creo que es esto un poco...

Laura. S: Nada presente...

Esther: Yo creo que, por ejemplo, en la relación educativa se da...O sea, en el encuentro educativo hay una relación colectiva en la que ahí se da una persona que media, que es el educador, y hay un grupo como que recibe. Y ese dar y recibir también se produce en una doble dirección, como que hay un aprendizaje que se moviliza, y yo creo que paralelamente y en ese proceso de encuentro educativo hay como mucha relación con el encuentro escénico y, en este caso, en este tipo...bueno, las metodologías desde las artes vivas, porque, bueno, podemos decir circo, pero como de un marco más expandido o también más desde un marco de interdisciplinariedad, porque, ahora, el enfoque contemporáneo de las artes y, sobre todo, de la creación contemporánea de circo, circo contemporáneo, se mueve mucho en un espacio muy interdisciplinar, ¿no? Toca diferentes palos y entonces a veces no sabes. Hay danza, hay teatro, o sea, como que hay una mezcla... luego música, hay una intersección entre las diferentes artes, pero lo que sí que yo creo que las artes vivas proponen es un encuentro con el otro y un espacio para la experiencia y el trabajo desde el cuerpo. Es un poco lo que decía Lorena de pensar desde el cuerpo, otra manera de donde pensar y, sobre todo, lo que me parece que se pone como muy en valor en el trabajo de las artes, cosa que en otros lugares, en otros trabajos no se hace tanto, es todo el desarrollo del..., o sea, todo lo que va encaminado a trabajar, sobre todo, la perfección y la imaginación. Entonces, son espacios de experiencia que se producen desde prácticas corporales, en concreto, en los que entran... Entran en valor y en vigor códigos que no son el código del lenguaje propiamente dicho, sino que son códigos corporales, por eso empiezas con unas disciplinas del cuerpo como con unas ciertas formas de atención que son diferentes. Y empiezas a desplegar unas técnicas y prácticas concretas que tienen que ver, pues eso, con la respiración, el peso, el cuerpo... Empiezas a pensar como está tu cuerpo y tienes otra experiencia de eso, de la corporalidad y, a partir de ahí, empiezas también como a hacer preguntas, o lo que nos interesa también en estos espacios es hacernos preguntas que nos interpelen corporalmente, nos movilizan y, a partir de ahí, vamos a pensar, ¿no? Vamos a pensar desde el cuerpo y yo creo que...Y luego, todo el desarrollo del campo perceptivo es lo que se trabaja en este tipo de prácticas y también todo el desarrollo del trabajo del campo imaginativo, que la perfección y la imaginación son las que menos se trabajan en lo que son contextos educativos.

Laura. T: Se trabaja hasta cierta etapa de la formación, ¿más informal?

Esther: Bueno, dentro de la educación, a lo mejor en las artes, lo que se pone mucho es como el trabajo en la percepción, la observación, pero tanto en las artes vivas como en las artes

plásticas también, es uno de los contenidos, las competencias, que son las competencias que luego se evalúan, también la creación y la imaginación que se pone ahí en el centro todo esto. Entonces a lo mejor, en otras áreas o ámbitos, lo que igual se trabajan otro tipo de competencias, però, por ejemplo, por ponernos un poco en estas intangibles, ¿no? Como que son estos cuatro bloques que se trabajan en las escuelas: la memoria, la interpretación, la imaginación y la perfección. La imaginación y la perfección están como ahí en un saco y no se les da importancia y donde se pone la importancia a nivel curricular es en la interpretación, que es también la inteligencia puesta en el cálculo, la matemática, la lengua... Osea, todo lo que es lo analítico-intelecto y luego también la memoria, memoria y interpretación. Entonces, yo creo que lo que nos dan las artes es la posibilidad, es ampliar las capacidades corporales como lo que es el campo perceptivo-imaginativo. Lo pone a trabajar desde el centro de eso, eso es el trabajo, y lo otro ya también opera, porque también opera la memoria y opera la interpretación todo el rato, estás interpretando y pensando, pero desde ahí, o sea, como un desplazamiento de la atención también, las formas atencionales.

Laura S: ¿El hecho de estar en una optativa hace también que puedan situarse en otro lugar? En su grupo clase quizá tengan una etiqueta que en este espacio pueden quitarse...

Lorena: Yo creo que sí porque, de hecho, en la sesión de contaminación algunas personas no se comportaron de la misma manera que se comportan normalmente porque, claro, ahí estaban expuestas con sus profes que ya saben como se comportan normalmente, entonces no querían que pensarán: “Tal persona mira como se comportan en En Residencia y como se comporta en mi clase de matemáticas”. Entonces para mí sí que hubo un cambio ahí, aunque obviamente no es un cambio muy radical, la persona que siempre trata de escaquearse o que tiene una actitud más rebelde la va a seguir teniendo pero quizá sí ha podido facilitar que no estén tan encasilladas en su rol de clase.

Laura S: Ellas llevan a cabo el proceso creativo y luego lo mostrarán, eso también les permite situarse en otra posición en el sentido de que han sido capaces de participar en esto y mostrar algo que hemos hecho juntas. ¿Os parece que es así?

Esther y Lorena: Sí, totalmente.

Esther: Y, luego, por ejemplo, con esto de la imaginación porque estás todo el rato trabajando en el no saber y esto me parece super interesante porque están todo el rato descolocadas, no saben qué es eso. Y lo que tiene el lenguaje artístico es que te obliga a

pensar como público porque tú no entiendes, no se entiende, el código es abierto, hay una apertura que me permite imaginar, porque no está tan claro... ¿Qué son los bebés? ¿Qué hacen ahí? Ya te preguntas, cuando tú estás como público no tienes por qué entender, pero a ellos les pasa lo mismo no entienden pero entonces están pensando todo el rato: ¿Qué es esto? ¿Esto para qué y por qué? Me parece super interesante colocarnos ahí, en ese lugar de no saber, pero a la vez de incompletitud que te da como ese espacio para imaginar todo el rato porque el código es abierto, no es además descriptivo, no es lenguaje ni es tan obvio. Entonces todo el rato es como un código, ahí el código artístico que deja ese espacio para la interpretación múltiple y el componer y completar. Estás todo el rato componiendo con la escena.

Laura S: En l'Ateneu Popular Nou Barris vimos que la utilización de las artes del circo es más lo que se entiende como circo social y aquí se utilizan de otra manera, el foco se pone en el proceso artístico...

Esther: Básicamente la diferencia es que nosotras lo entendemos desde el proceso de creación, es donde pones el acento. Para nosotras el acento está en el proceso artístico y eso media, es una mediación propia. Es como que media la articulación de comunidad, de cohesión, de lo que sea... pero es porque es en ese proceso en el que estamos, que nos coimplica y se generan cosas. En cambio en el circo social tienen otra mirada, que es las herramientas del circo como medio para, pero lo importante no es el arte ni el circo, es la cohesión social, la sociabilidad..., pero es como el medio, la excusa que me lleva a mi objetivo. Pero nosotras, nuestro objetivo es la creación artística y ahí hay una importancia muy grande, estamos haciendo esto y esto es ya. Y es un poder que le das a las personas de que eres capaz de crear algo, de que en ti hay algo, que no es solo consumo de cultura, sino que tú puedes participar y crear... Y ver que también es algo a lo que tú puedes dedicarte en un futuro.

Lorena: Y conocer a personas que se dedican a eso, poder tener otras referencias de personas, de dinamizadores, o de profes o lo que sea que tengan otro tipo de experiencias vitales, que por ahí no has conocido nunca a nadie en tu vida que sea artista o se dedique a ello de manera profesional, entonces yo creo que eso es muy guay para tener otros referentes. Es importante y en este caso, además, somos sus referencias como profes pero al mismo tiempo no entienden las cosas que hacemos, por qué proponemos estas cosas, entonces como que es un descotelo bastante grande, qué hacen estos dos locos haciendo esto y qué hacen

con su vida. Y probablemente no lo sepan porque a lo mejor ni nosotras lo sabemos, pero, sí, es conocer otro tipo de personas. Y, a parte, están en un momento de tomar una decisión con respecto a sus vidas y es importante que si hay alguien que tiene otro tipo de inquietud pues pueda sentirse un poco respaldado/a.

Esther: Yo creo que la importancia de haber participado en un proceso creativo, y ellos van a estar también en la puesta en escena, y la puesta en escena va a ser un resultado, pero ellos también han incorporado el proceso. El hecho de haber estado ahí también te aproxima a comprender, cuando tú luego veas un proceso artístico, qué pasa ahí. Eso que ves, esa obra, qué hay detrás de eso y hacerte tus preguntas. Como que la cosa no es algo que aparece ahí como de la nada, hay unas preguntas, un cuestionamiento, todos unos contenidos, algo que se ha movido también...

Lorena: Muchas horas que después no se materializan, entender que hiciste un montón de cosas que ni siquiera están en la puesta en escena, pero que son parte del proceso.

Esther: A la vez de poderse imaginar como artista en un futuro, cosa que, si no, es muy difícil porque, como no entiendes esto que hacen, lo tienes tan lejano y aquí has podido experimentarlo, igual te lo imaginas que pueda ser algo así para tu vida.